

بررسی رشته های مورد نیاز آموزش عالی کشاورزی

در گروه ترویج و آموزش کشاورزی

● اسماعیل شهبازی - عباس نوروزی^۱

چکیده

در این تحقیق به عنوان قسمتی از یک برنامه ملی تحقیقات^۲، ضرورت حفظ و یا عدم ضرورت بقاء دوره های چهارگانه موجود در گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی و نیز دوره های قابل راه اندازی در این گروه از دیدگاه کلیه ی شخصیت های صاحب نظر و ذینفع، مشتمل بر افراد شاغل در موقعیت های آموزشی، پژوهشی، برنامه ریزی، اجرایی، سیاست گذاری، دانشجویی و مشاوره ای و تولیدی تعیین شده است. نتایج حاصل از انجام عملیات میدانی بر روی ۴۳۳ نفر از شخصیت های فوق نشان می دهد که کلیه ی دوره ها از ضرورت سطح بالایی برای بقاء در نظام آموزش عالی کشاورزی و منابع طبیعی برخوردار هستند (از جمله حداقل ۷۶٪ درصد برای دوره ی کارشناسی ارشد توسعه روستائی و حد اکثر ۸۴٪ درصد در مورد دوره ی کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی). علاوه بر این، میان سطح تحصیلات افراد پاسخگو و ضرورت حفظ کلیه دوره ها همبستگی مثبت مشاهده شد که این همبستگی در مورد دوره های کارشناسی و دکتری ترویج و آموزش کشاورزی معنی دار بود. به عبارتی دیگر افراد تحصیل کرده تر بیشتر خواهان حفظ این دوره ها بودند. همچنین ۳۱ عنوان دوره ی آموزشی جدید جهت راه اندازی در گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی پیشنهاد شد که می تواند به عنوان دوره های قابل ایجاد مورد توجه و بررسی قرار گیرند، و از آن میان، رشته پیشنهادی توسعه کشاورزی و روستائی از بیشترین تأکید برای ایجاد و راه اندازی برخوردار بود. کلیه واژه ها: رشته - آموزش عالی - توسعه ی پایدار کشاورزی - ترویج و آموزش کشاورزی

آموزش عالی و نیازهای توسعه کشور و ایجاد توازن در ترکیب جمعیت دانشجویی در رشته های تحصیلی، همراه با حفظ استانداردها و ارتقای کیفیت علمی دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی دولتی و غیر دولتی را مورد تأکید قرار می دهد. در بند ۳ همین استراتژی ها: "روزآمد کردن رشته های تحصیلی با توجه به نیازهای متنوع و در حال تحول جامعه و اعطای اختیارات برنامه ریزی درسی به دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی و همچنین ایجاد تحول در اشتغال مورد توجه گرفته و سرانجام در ارتباط با موضوع این پژوهش در بند ۹ آن: "توازن آموزش و پژوهش در دانشگاه ها و توسعه ی تحقیقات مرتبط با نیاز بخش های صنعت، کشاورزی و خدمات آمده است (۱، ص ۳۷۲، ۳۷۱).

بنابراین ملاحظه می شود که موضوع این مقاله ی پژوهشی از جمله موضوعات و مضامین مورد نظر در برنامه ی سوم توسعه ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران می باشد. لذا پرداختن به این کار پژوهشی، در واقع پاسخگویی به یکی از موضوعات و مضامین مهم در فرآیند برنامه ی جامع توسعه ی منابع انسانی برای بخش کشاورزی کشور در برنامه ی سوم و برنامه های بعدی آن می باشد.

بیان مسئله

هرساله هزاران دانشجو و دانش پژوه جوان برای کمک به تحقق برنامه های تولید و توسعه کشاورزی و بهره برداری بهینه از منابع طبیعی کشور، جذب دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی می شوند. مسئله های مطرح در فرآیند پذیرش، تحصیل و ادامه تحصیل این آینده سازان بخش کشاورزی در این است که برنامه های تعلیمات علمی و عملی سازی در این دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی تا چه اندازه:

- (۱) منطبق با نیازهای ملی و برنامه های جامع توسعه در ۲۰ سال آینده؛
- (۲) در جهت حل مسائل و رفع مشکلات روزمره ی بهره برداران و مولدان در فرآیند حفظ منابع طبیعی و تولید محصولات کشاورزی؛
- (۳) منطبق با اصول و موازین نظام توسعه پایدار، و سرانجام تا چه اندازه؛
- (۴) منطبق با تحولات علوم و فن آوری های "روزآور" در دنیای علمی امروز می باشد.

به ساده ترین عبارت، چگونه می توان مطمئن شد که جوانان در حال تحصیل در دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی کشاورزی و منابع طبیعی با کسب تعلیمات فعلی می توانند در راستای تأمین نیازمندی های علمی و عملی بخش کشاورزی در

دنیای امروز دنیای گسترش علوم و فن آوری های "روز آور" است. زمینه های علوم بیولوژیکی که علوم کشاورزی محور آنهاست، بستر گسترش این علوم و فن آوری هاست. از این رو دامنه گسترش علوم و فن آوری های روزآور به حدی پیشرفت کرده که خیلی از موضوعات زیر مجموعه ی هر رشته از علوم و فعالیت های کشاورزی تبدیل به چندین رشته تخصصی آموزشی و پژوهشی جدید و جدیدتر دانشگاهی شده و می شوند.

یک نظام کشاورزی پیشرو در یک کشور، مستلزم بهره مندی از وجود متخصصان مجرب و به هنگام در هر یک از رشته های تخصصی در زمینه های مختلف علوم کشاورزی است. این متخصصان موظفند یافته های پژوهشی خود را به کارشناسان موضوعی و آموزشی و ترویجی منتقل نمایند تا آنان نیز به نوبه خود با استفاده از شیوه های آموزشی ترویج، روش های پیشرفته و "به روز" و مناسب و مبتنی بر پژوهش را در بین کشاورزان و مولدان کشاورزی اشاعه دهند و به تدریج موجب افزایش مهارت های عملی و روز آمدی فناوری های تولید در بین آنان گردند.

مسئله عدم کارایی نظام آموزش عالی کشاورزی و منابع طبیعی و ناهماهنگی و یا عدم کفایت رشته های تخصصی این نظام در دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی، از جمله مباحث مطرح در طول برنامه های توسعه ی اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بوده و می باشد. تا آنجایی که در ارتباط با موضوع این پژوهش، فصل ۱۲ سند برنامه ی سوم توسعه (۱، ص ۳۵۸) به مبحث آموزش عالی پرداخته و در بخش "ب" آن، نقاط ضعف، مشکلات و تنگناهای آموزش عالی را در ۱۳ مورد بر می شمارد.

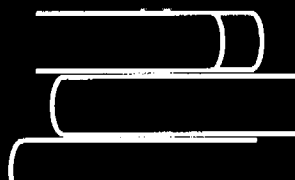
از جمله در بند یک اظهار می شود: "توسعه نامتوازن آموزش عالی متأثر از فقدان برنامه و خط مشی های بلند مدت برای توسعه آموزش عالی" است، و در بند دو "نبودن اختیارات انعطاف و پویایی در نظام آموزش عالی و مؤسسات وابسته برای پاسخگویی سریع به نیازهای در حال تحول جامعه و رشد شتابان دنیای علم و فناوری" ذکر شده است. در بند ۷: "تداوم برنامه و شیوه های سنتی آموزش، تکیه بیش از حد به دروس نظری و انباشت محفوظات، کم توجهی به پرورش مهارت ها، کارآفرینی، خلاقیت و نوآوری دانشجویان و آماده نشدن آنها برای مواجهه با مسایل و نیازهای جامعه (۱، ص ۳۶۰) عنوان می شود.

سند برنامه ی سوم توسعه در همین فصل ۱۲ خود، سیاست های استراتژیک آموزش عالی را در ۱۲ بند تبیین کرده و از جمله در بند یک: "همه‌هنگی بین برنامه ی توسعه ی

مسئله عدم کارایی نظام آموزش عالی کشاورزی و منابع طبیعی و ناهماهنگی و

با عدم هماهنگی رشته های

آموزش عالی، از جمله مباحث مطرح در طول برنامه های توسعه ی اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بوده و می باشد.

قالب نظام توسعه پایدار برای تولید محصولات کشاورزی و حفاظت و بهره برداری بهینه از منابع طبیعی مرتبط، برای این سرزمین مؤثر باشند؟ در ضمن چگونه می توان مطمئن شد که علوم و فناوری های کسب شده ی ایشان در قالب رشته های تحصیلی تخصصی موجود در دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی کشاورزی و منابع طبیعی می تواند همپای تحولات علمی جهان امروز پیشرفت نماید.

بر مبنای این سلسله مسائل، مسئله اصلی در این پژوهش این است که آیا رشته های تحصیلی تخصصی موجود در گروه های آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده های کشاورزی کشور منطبق و یا هماهنگ با نیازهای روزافزون بخش کشاورزی و همپای تحولات علمی و فناوری های مناسب و شایسته قرن ۲۱ در دنیای امروز می باشند و یا خیر؟

هدف پژوهش

هدف از مطالعه در این مقاله را می توان در موارد ذیل عنوان کرد:
۱. تعیین ضرورت حفظ و یا حذف هر یک از رشته های موجود در گروه های آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده های کشاورزی کشور؛

۲. شناسایی رشته های تحصیلی جدید و قابل راه اندازی در گروه های آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده های کشاورزی کشور.

روش پژوهش

روش بکار گرفته شده برای انجام این تحقیق را می توان روش توصیفی قلمداد نمود. نادری و سیف نراقی در تعریفی از روش تحقیق توصیفی آورده اند که "هدف از انجام این نوع پژوهش، توصیف عینی، واقعی و منظم خصوصیات یک موقعیت یا یک موضوع است" (۶، ص ۶۹). بنابراین بدان جهت که هیچگونه دستکاری و کنترلی بر متغیرهای بازیگر در محیط تحقیق صورت نمی پذیرد، می توان این تحقیق را

در عداد تحقیقات توصیفی قلمداد نمود. اما چنانچه در صدد تبیین دقیق تر و مشخص تر روش انجام تحقیق برآیم می توان فن یا تکنیک "پیمایشی" را بعنوان یکی از انواع پنج گانه تحقیق توصیفی بر آن اطلاق نمود. سرمد و همکارانش در تعریفی از تحقیق پیمایشی می گویند "برای بررسی توزیع ویژگی های یک جامعه ی آماری روش تحقیق پیمایشی به کار می رود. این تحقیق می تواند برای پاسخ به سوال های پژوهشی از نوع زیر مورد استفاده قرار گیرد:

الف) ماهیت شرایط موجود چگونه است؟

ب) چه رابطه ای میان رویدادها وجود دارد؟

ج) وضعیت موجود چگونه است؟" (۲، ص ۸۲).

جامعه آماری پژوهش

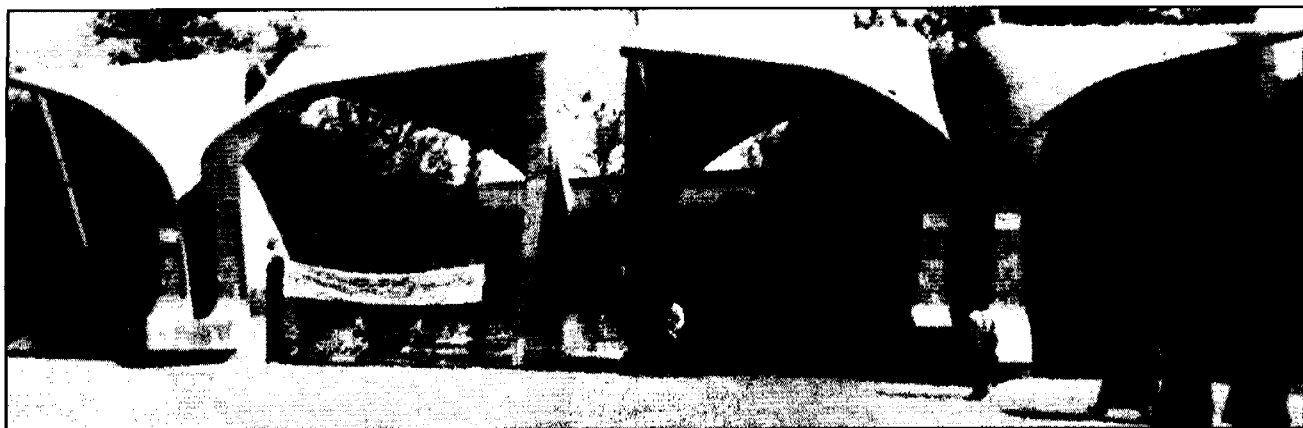
جامعه آماری این تحقیق مشتمل است بر گروه های مختلفی از شخصیت هایی که هر یک به نحوی از انحاء بر اساس رشته ی تحصیلی یا زمینه های شغلی و حرفه ای خود دست اندرکار یکی از امور مربوط به علوم ترویج و آموزش کشاورزی هستند. به عبارت دقیق تر در این پژوهش سعی بر آن بوده تا ضمن شناسایی کلیه ی گروه های ذینفع و تأثیر گذار بر روند فعالیت های ساری و جاری در زمینه ی ترویج و آموزش کشاورزی و در سطوح مختلف سیاستگذاری، برنامه ریزی، اجرایی، مشاوره ای، تحقیقاتی، آموزشی، ترویجی، دانشجویی، تولیدی، اعتباری و تعاونی، به جمع آوری نقطه نظرها و دیدگاه های ایشان نسبت به ضرورت حفظ موجودیت و یا حذف و تعویض هر یک از ۴ رشته.

مقطع موجود در گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی در دانشکده های کشاورزی کشور مبادرت شود. ضمن آنکه ایده ها و عقاید این افراد در خصوص عناوین رشته یا رشته های مورد نیاز در مقاطع فوق دیپلم تا دکتری و برای اقلیم گوناگون کشور اخذ گردیده است. اهم گروه های پاسخگو در این پژوهش عبارت بوده اند از:

● اعضای هیأت علمی دانشگاه ها و مراکز تحقیقاتی مربوطه؛
● اعضای هیأت علمی گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران؛
● اعضای هیأت مدیره ی انجمن های علمی کشاورزی؛
● اعضای کمیسیون های مربوطه در مجلس شورای اسلامی؛
● مدیران و کارشناسان ارشد اعم از ستادی و استانی در سازمان ها و دستگاه ها و مهندسین مشاور مربوطه؛
● مدیران و کارشناسان نمونه کشاورزی کشور؛
● دانشجویان شاغل به تحصیل در گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده های کشاورزی اعم از مقاطع کارشناسی (سال چهارم) کارشناسی ارشد و دکتری؛
● تولید کنندگان نمونه بخش کشاورزی کشور.

یک نظام کشاورزی پیشرو در یک کشور، مستلزم بهره مندی از وجود متخصصان مجرب و به هنگام در هر یک از رشته های تخصصی در زمینه های مختلف علوم کشاورزی است. این متخصصان موظفند یافته های پژوهشی خود را به کارشناسان موضوعی و آموزشی و ترویجی منتقل نمایند

روش نمونه گیری

جهت انجام عملیات میدانی تحقیق از دو روش نمونه گیری و سرشماری استفاده شد. برای این منظور از شماری از گروه های برشمرده در بند قبل که تعداد آنها محدود و مشخص بود، سرشماری به عمل آمد. اما در مواردی که افراد حاضر در یک گروه قابل ملاحظه (همچون دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشکده های کشاورزی) و یا نامحدود (نظیر تولید کنندگان کشاورزی) بودند، به نمونه گیری مبادرت شد. برای این منظور و جهت نیل به این هدف که حتی الامکان از افراد ذیصلاح و علاقه مند نظرخواهی شود، از یکی از مدیران ارشد و شناخته شده هر گروه، فهرستی از افراد صاحب نظر اخذ و برای این دسته از افراد پرسشنامه ارسال گردید. قابل ذکر است که این افراد حسب هر مورد، از نسبتی محدود تا درصد قابل ملاحظه ای از افراد هر گروه را تشکیل داده اند.

متغیرهای تحقیق و مقیاس سنجش آنها

متغیرهای تحقیق را می توان به دو دسته مستقل و وابسته تقسیم نمود.

مطالعه

روند پذیرش و ادامه

تحصیل افراد در دوره کارشناسی

ترویج و آموزش کشاورزی در مقایسه

با دیگر دوره های کارشناسی فعال در

دانشکده های کشاورزی و منابع طبیعی،

حاکمی از سیر صعودی حضور

دختران در این دوره

می باشد.

متغیرهای مستقل و مقیاس سنجش هر یک از آنها به این شرح می باشد: (۱) سن، مقیاس فاصله ای؛ (۲) تحصیلات، مقیاس رتبه ای؛ (۳) نوع مسئولیت در رابطه با زمینه های کشاورزی و منابع طبیعی، مقیاس اسمی.

متغیرهای وابسته پژوهش و مقیاس سنجش هر یک از آنها نیز عبارتند از: (۱) ضرورت حفظ و یا حذف هر یک از رشته مقطع های چهارگانه موجود در گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی، اسمی؛ (۲) عنوان رشته مورد نیاز، اسمی؛ (۳) مقطع رشته مورد نیاز، اسمی؛ و بالاخره (۴) اقلیم یا منطقه ی رشته مورد نیاز، اسمی.

پیشینه گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی و تحول دوره های آن در نظام آموزش عالی ایران

ترویج و آموزش کشاورزی در نظام آموزش عالی ایران و به عنوان یک واحد درسی سابقه ای طولانی دارد، به طوریکه برای نخستین بار در سال تحصیلی ۴۰ - ۱۳۳۹ درس "عمومی ترویج" که توسط کارشناسان سازمان ترویج کشاورزی و برخی از اساتید دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران تهیه شده بود در برنامه های آموزشی این دانشکده قرار گرفت (۴، ص ۸۳). در حال حاضر، چهار دوره ی آموزشی در گروه های ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه های کشور دایر می باشد که عبارتند از: دوره های کارشناسی پیوسته، کارشناسی ارشد و دکتری ترویج و آموزش کشاورزی و نیز دوره کارشناسی ارشد توسعه روستایی که در ادامه به شرح مختصری از هر یک از این دوره ها پرداخته می شود.

الف) دوره کارشناسی پیوسته ترویج و آموزش کشاورزی

قدمت ترویج و آموزش کشاورزی به عنوان یک رشته دانشگاهی در کشور چندان طولانی نبوده و عمری تقریباً ۳۰ ساله دارد. در این مورد هم همچون بسیاری از دیگر دوره های دایر در نظام آموزش عالی کشاورزی و منابع طبیعی، این دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران بود که برای نخستین بار در تاریخ چهارم تیرماه سال ۱۳۵۱ واحدی تحت عنوان "ترویج و آموزش کشاورزی" را تأسیس نموده و از مهرماه همان سال دانشجویانی جهت تحصیل در دوره ی کارشناسی این رشته

پذیرفته شدند (۴ ص ۸۸).

های رازی کرمانشاه و بوعلی سینا همدان نیز در سال ۱۳۷۳ مبادرت به ایجاد دوره فوق نمودند تا در مجموع در ۶ دانشگاه دولتی دوره کارشناسی پیوسته ترویج و آموزش کشاورزی فعال باشد.

همچنین در دانشگاه آزاد اسلامی نیز، واحدهای گرمسار (در اواخر دهه ۶۰) و واحد بیرجند (در اواخر دهه ۷۰) دوره کارشناسی پیوسته ترویج و آموزش کشاورزی را راه اندازی نمودند.

مطالعه روند پذیرش، ادامه تحصیل و فارغ التحصیلی افراد در دوره کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی در همناهی با دیگر دوره های کارشناسی فعال در دانشکده های کشاورزی و منابع طبیعی، حکایت از سیر صعودی حضور دختران در این دوره می نماید. به طوریکه در سال تحصیلی ۱۳۷۷-۷۸ مجموعاً ۲۱۰ نفر جهت ادامه تحصیل در دوره روزانه کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی در دانشگاه های دولتی پذیرفته شدند که ۶۶ درصد آنها دختر

بودند (۵ ص ۲۱). این در حالی بود که در همین سال تحصیلی مجموعاً ۸۸۹ نفر در ۶ دانشگاه فوق الذکر در حال تحصیل در این دوره گزارش شده اند که ۵۶ درصد آنها دختر بودند (۵ ص ۷۷-۷۸). علاوه بر این در آن سال تحصیلی، ۱۳۳ نفر از تحصیل در دوره کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی فراغت یافتند که ۴۰ درصد آن را دختران تشکیل می دادند (۵ ص ۱۹۸). با توجه به اینکه فارغ التحصیلان هر دوره کارشناسی را می توان پذیرفته شدگان ۴ سال قبل تصور نمود، مقایسه ارقام ۴۰، ۵۶ و ۶۶ به عنوان درصدهای حضور دختران، به ترتیب در سال تحصیلی ۱۳۷۳-۷۴، از سال تحصیلی ۷۴

۱۳۷۳ تا ۱۳۷۷-۷۸ و در سال تحصیلی ۱۳۷۷-۷۸ به خوبی روند رو به رشد حضور دختران و کمرنگ شدن حضور پسران در دوره کارشناسی پیوسته ترویج و آموزش کشاورزی را نشان می دهد و انتظار می رود که این روند در سال های آتی شتاب بیشتری نیز به خود بگیرد.

ب) دوره کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی
پس از انقلاب فرهنگی، در جلسه شماره ۱۰۹ گروه کشاورزی شورای عالی برنامه ریزی آموزش عالی در تاریخ ۱۳۶۶/۱۰/۱۹ و برای نخستین بار تأسیس دوره کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی در این دوره در دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران^۲ مورد پذیرش قرار گرفتند. به فاصله دو سال بعد یعنی در سال تحصیلی ۶۸-۱۳۶۷ دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز و در سال تحصیلی ۶۹-۱۳۶۸ مجتمع عالی آموزشی-پژوهشی رامین وابسته به دانشگاه شهید چمران اهواز نیز دوره کارشناسی پیوسته ترویج و آموزش کشاورزی را ایجاد نمودند. به دنبال این سه محل، دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان در سال ۱۳۷۱ و دانشکده کشاورزی دانشگاه

به زعم ملک محمدی (۴ ص ۸۴) نیاز به افراد آگاه به آموزش های ترویجی و تربیت آنها از طریق آموزش عالی در کشور، زودتر از این تاریخ احساس شد، به طوریکه مدرسه عالی کشاورزی همدان در سال ۱۳۴۷ دوره ی کارشناسی "ترویج کشاورزی" را راه اندازی^۳ نمود. هر چند که وی در جای دیگری سال تأسیس همین دوره را سال ۱۳۴۹ عنوان نموده است (۴ ص ۶۶). به هر حال، آنچه از عبارات فوق می توان استنباط نمود، آن است که دوره ای با عنوان ترویج کشاورزی در اواخر دهه ۱۳۴۰ شمسی در مدرسه عالی کشاورزی همدان و قبل از ایجاد دوره کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی در دانشگاه تهران دایر بوده است. سومین محلی که تا قبل از انقلاب اسلامی دوره کارشناسی ترویج کشاورزی و یا دوره های نزدیک به آن در آنجا دایر بود، "دانشکده کشاورزی و دامپروری رضائیه"

است. در این مورد نیز ملک محمدی بر این باور است که در سال ۱۳۵۰ دو دوره کارشناسی پیوسته تحت عناوین "تربیت مروج کشاورزی" و "تربیت دبیر کشاورزی" در محل فوق تأسیس گردید (۴ ص ۶۶). علاوه بر این سه دانشکده، در سال ۱۳۵۸ دوره کارشناسی آموزش کشاورزی در دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز نیز راه اندازی شد (۴ ص ۶۲).

پس از انقلاب فرهنگی و به دنبال تغییر نظام آموزش عالی کشاورزی و منابع طبیعی به کارشناسی ناپیوسته، دوره کارشناسی پیوسته ترویج و آموزش کشاورزی همچون سایر دوره های کارشناسی پیوسته حذف گردید، تا اینکه گروه کشاورزی شورای عالی برنامه ریزی آموزش عالی در جلسه شماره ۵۲ خود در تاریخ ۱۳۶۵/۴/۲۱ ایجاد دوره کارشناسی پیوسته ترویج و آموزش کشاورزی با سر فصل های جدید را به تصویب رساند و از مهر ماه سال تحصیلی ۶۶-۱۳۶۵ دانشجویانی جهت تحصیل در این دوره در دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران^۲ مورد پذیرش قرار گرفتند. به فاصله دو سال بعد یعنی در سال تحصیلی ۶۸-۱۳۶۷ دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز و در سال تحصیلی ۶۹-۱۳۶۸ مجتمع عالی آموزشی-پژوهشی رامین وابسته به دانشگاه شهید چمران اهواز نیز دوره کارشناسی پیوسته ترویج و آموزش کشاورزی را ایجاد نمودند. به دنبال این سه محل، دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان در سال ۱۳۷۱ و دانشکده کشاورزی دانشگاه

کشاورزی در داخل کشور به تصویب رسید و در سه دانشگاه تهران و تربیت مدرس (احتمالاً از همان سال تحصیلی و یا حتی زود تر) و دانشگاه شیراز از سال تحصیلی ۱۳۷۱/۷۲ در این دوره دانشجوی پذیرفته شد. دانشگاه های دولتی دارای دوره کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی در طول یک دهه اخیر ثابت بود، تا اینکه، گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز در سال تحصیلی ۱۳۸۱-۸۲ با پذیرش سه نفر دانشجو در این دوره، چهارمین دانشگاهی دولتی شد که دارای دوره فوق می باشد. این در حالی است که واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی نیز در نیمه نخست دهه ۱۳۷۰ این دوره را راه اندازی نموده است.

در سال تحصیلی ۱۳۷۷-۷۸، پانزده نفر برای تحصیل در دوره کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی مورد پذیرش قرار گرفتند که فقط دو نفر آنها دختر بود (۵، ص ۲۱). همچنین از میان ۵۰ نفر دانشجویی در حال تحصیل در این دوره، تعداد ۲ نفر دختر بودند (۵، ص ۹۶). علاوه بر این، ۱۱ نفر فارغ التحصیل این دوره در سال تحصیلی فوق ۳ نفر گزارش شده که هیچ یک از آنها دختر نبودند (۵، ص ۱۹۸). با عنایت به روند صعودی حضور دختران در دوره کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی انتظار می رود که در سال های آتی شاهد حضور پررنگ تر دختران در دوره کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی باشیم.

ج) دوره کارشناسی ارشد توسعه روستایی

گروه کشاورزی شورای عالی برنامه ریزی آموزش عالی در تاریخ ۱۳۷۰/۴/۱۶ و در جلسه شماره ۲۲۲ خود ایجاد دوره

کارشناسی ارشد توسعه روستایی را به تصویب رساند. به دنبال این مهم در گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه (سال ۱۳۷۶) و در گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران (سال ۱۳۷۷) دوره فوق ایجاد شد. ضمناً، به دلیل فقدان گروه ترویج و آموزش کشاورزی در دانشگاه صنعتی اصفهان، این دوره در آن دانشگاه (سال ۱۳۷۷) در گروه توسعه روستایی راه اندازی گردید. علاوه بر این، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی نیز دارای دوره فوق می باشد.

اطلاعات به دست آمده نشان می دهد که در سال تحصیلی ۷۸-۱۳۷۷ تعداد ۸ نفر دانشجویی پسر برای ادامه تحصیل در این دوره و منحصراً در دانشگاه تهران پذیرفته شدند (۵، ص ۲۱). این در حالی است که تعداد افراد در حال تحصیل در این دوره در آن سال تحصیلی ۳۱ نفر دانشجویی پسر گزارش شده است (۵، ص ۱۰۵-۹۶). همچنین به دلیل جدید بودن این دوره، کسی

در سال تحصیلی مورد اشاره از دوره کارشناسی ارشد توسعه روستایی در سه دانشگاه تهران، صنعتی اصفهان و رازی کرمانشاه فارغ التحصیل نشده است (۵، ص ۱۹۸).

د) دوره دکتری ترویج و آموزش کشاورزی

به دنبال تأسیس و راه اندازی دوره های کارشناسی و کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی در تعدادی از دانشگاه های کشور، گروه کشاورزی شورای عالی برنامه ریزی آموزش عالی در جلسه شماره ۲۶۵ خود در تاریخ ۱۳۷۲/۷/۲ ایجاد دوره دکتری ترویج و آموزش کشاورزی را به تصویب رساند. بر همین اساس دانشگاه تهران از سال تحصیلی ۷۶-۱۳۷۵ مبادرت به پذیرش دانشجو در این دوره نمود. دو سال بعد از دانشگاه تهران، دانشگاه شیراز هم پذیرش دانشجو در دوره فوق را آغاز کرد. در میان واحد های دانشگاه آزاد اسلامی هم، واحد علوم و تحقیقات این دانشگاه برای چندین دوره و بر خلاف دو دانشگاه فوق اشاره به صورت مستمر در هر سال مبادرت به پذیرش دانشجو در این دوره نموده است. نکته در خور توجه آنکه تا کنون در هیچ یک از دانشگاه های فعال در دوره دکتری ترویج و آموزش کشاورزی در داخل کشور، دانشجوی دختر وارد نشده است.

نتایج و یافته ها

۱. سن پاسخگویان یا افراد مورد نظر خواهی

نزدیکی و قرابت بسیار زیاد سه شاخص گرایش به مرکز، شامل میانگین، میانه و نما در متغیر سن افراد مورد مطالعه و اختلاف آنها در کمتر از ۰/۱ حکایت از توزیع نرمال این صفت در جامعه ی آماری این پژوهش دارد. همانگونه که از مندرجات جدول شماره ۱ بر می آید بیشترین فراوانی و به تبع آن درصد، متعلق به گروه سنی ۲۱-۵۰ سال می باشد.

به نظر می آید که ضرورت داشته باشد نسبت به الزامی نمودن درس ترویج و آموزش برای کلیه دوره های دایر و فعال در سطح کارشناسی اهتمام لازم انجام پذیرد.

جدول شماره ۱: توزیع سنی پاسخ گویان

ردیف	گروه سنی	فراوانی	در صد خالص	درصد تجمعی
۱	۲۱-۳۰	۶۱	۱۴/۹	۱۴/۹
۲	۳۱-۴۰	۱۰۵	۲۵/۷	۴۰/۶
۳	۴۱-۵۰	۱۶۸	۴۱	۸۱/۶
۴	۵۱-۶۰	۶۱	۱۴/۹	۹۶/۵
۵	بالا تر از ۶۰	۱۴	۳/۵	۱۰۰
جمع	-	۴۰۹	۱۰۰	-
	میانگین: ۴۱/۹	حداکثر: ۷۵	حداقل: ۲۱	میانه: ۴۲
	انحراف معیار: ۱۰/۱۳	مد: ۴۳		

۲. میزان تحصیلات پاسخگویان (افراد مورد نظر خواهی)

همانگونه که در قسمت های قبلی این مقاله نیز مذکور افتاد، حداقل میزان تحصیلات در نظر گرفته شده جهت پاسخ به پرسشنامه، مقطع کارشناسی و یا لیسانس بود (به استثنای دانشجویان دوره ی کارشناسی که در این خصوص دانشجویان سال چهارم تحصیلی مورد توجه قرار گرفتند که معادل کارشناسی قلمداد شدند). به این دلیل بی جهت نیست که افرادی با تحصیلات کمتر از لیسانس در میان پاسخگویان به چشم نمی خورد.

۳. نوع مسئولیت پاسخگویان

همانگونه که در جدول شماره ۳ ملاحظه می گردد، قریب به ۲۵ درصد از پاسخگویان (بیشترین گروه پاسخ دهنده) اعضای هیأت علمی

مؤسسات تحقیقاتی اعم از کشاورزی، منابع طبیعی، هواشناسی و... می باشند و کمترین فراوانی نیز متعلق به گروه سیاستگذاری (نمایندگان مجلس شورای اسلامی) و گروه مولدان یا تولیدکنندگان کشاورزی است.

۴. میزان ضرورت و عدم ضرورت حفظ دوره ها

به ترتیبی که ملاحظه می گردد در گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی بیشترین اتفاق نظر نسبت به ضرورت حفظ دوره های موجود، متعلق به دوره "کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی" با نزدیک به ۸۵ درصد و کم ترین آن متعلق به دوره "کارشناسی ارشد توسعه روستایی" با حدود ۷۷ درصد پاسخ گویان می باشد. در عین اینکه، وجود کلیه دوره ها را پاسخ گویان به طور کلی با ضرورت مرتبه بالا تشخیص داده اند.

۵. رابطه بین ضرورت هر یک از دوره ها با

متغیرهای سن و سطح تحصیلات

در جدول شماره ۵ ضرائب همبستگی و نیز درصد خطا که تفاضل آن از رقم ۱ و نشان دهنده سطح معنی دار بودن ضریب همبستگی محاسبه شده میان متغیرهای سن و سطح تحصیلات و نیز ضرورت وجودی هر یک از دوره های چهار گانه موجود در گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی است، آمده است.

به ترتیبی که ملاحظه می گردد، میان متغیر سن و ضرورت دو دوره کارشناسی ارشد و

میان متغیر سن و

ضرورت دو دوره

کارشناسی ارشد و دکتری

ترویج و آموزش

کشاورزی همبستگی

مثبت و معنی دار به دست

آمده است. این مهم به

معنی آن است که هر چه

سن پاسخ

گویان افزون

شده، پاسخ

گویان به

صورت

معنی داری

بر حفظ این دو دوره تأکید

بیشتری داشته اند.

جدول شماره ۲: توزیع پاسخ گویان بر حسب سطح تحصیلات

ردیف	میزان تحصیلات	فراوانی	در صد خالص	درصد تجمعی
۱	لیسانس	۱۴۸	۲۵/۴	۲۵/۴
۲	فوق لیسانس	۱۷۰	۴۰/۸	۷۶/۲
۳	دکتری	۹۹	۲۳/۸	۱۰۰
جمع	-	۴۱۷	۱۰۰	-

جدول شماره ۳: توزیع نوع مسئولیت پاسخ گویان

ردیف	نوع مسئولیت	فراوانی	در صد خالص	درصد تجمعی
۱	تحقیقاتی	۱۰۵	۲۴/۸	۲۴/۸
۲	اجرایی	۹۳	۲۱/۹	۴۶/۷
۳	آموزشی	۷۲	۱۷	۶۳/۷
۴	دانشجویی	۵۵	۱۳	۷۶/۷
۵	ترویجی	۲۹	۶/۸	۸۳/۵
۶	اعتباری و تعاونی	۲۷	۶/۴	۸۹/۹
۷	برنامه ریزی	۲۴	۵/۷	۹۵/۶
۸	مشاوره ای	۱۱	۲/۶	۹۸/۲
۹	سیاستگذاری	۴	۰/۹	۹۹/۱
۱۰	تولیدی کشاورزی	۴	۰/۹	۱۰۰
جمع	-	۴۲۴	۱۰۰	-

ترویج و آموزش کشاورزی

همانگونه که قبلاً نیز ذکر شد، در این تحقیق، علاوه بر اینکه ضرورت و عدم ضرورت حفظ هر یک از دوره های موجود در گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی به محک آزمون گذاشته شد و نظرات پاسخگویان نسبت به دوره های قابل ایجاد در این گروه نیز اخذ گردید.

نتایج نشان می دهد که افراد مورد مصاحبه در درجه نخست، موضوع ایجاد رشته "توسعه کشاورزی و روستایی" را در مقاطع و مناطق مختلف مورد تأکید قرار داده اند. به دنبال آن، ایجاد و تأسیس

دکتری ترویج و آموزش کشاورزی همبستگی مثبت و معنی دار به دست آمده است. این مهم به معنی آن است که هر چه سن پاسخ گویان افزون شده، پاسخ گویان به صورت معنی داری بر حفظ این دو دوره تأکید بیشتری داشته اند. جالب آنکه، متغیر سطح تحصیلات نیز فقط با همین دو دوره به صورتی معنی دار دارای همبستگی مثبت بوده است. بنابراین همچون سن، افراد با سطح تحصیلات بالاتر به صورتی معنی دار بر حفظ دوره های کارشناسی ارشد و دکتری ترویج و آموزش کشاورزی تأکید داشته اند.

۶. دوره های پیشنهادی جهت راه اندازی در گروه آموزشی

جدول شماره ۴: نقطه نظرهای پاسخ گویان در خصوص ضرورت و عدم ضرورت دوره های موجود در گروه

آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی

ردیف	عنوان دوره	مقطع		ضرورت دوره			
		کارشناسی پیوسته	کارشناسی ارشد	دکتری	ضروری است	ضروری نیست	
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
۱	ترویج و آموزش کشاورزی	x	۲۹۵	۷۸/۲	۸۲	۲۱/۸	
۲	ترویج و آموزش کشاورزی		۳۲۳	۸۴/۸	۵۸	۱۵/۲	
۳	توسعه روستایی		۲۸۶	۷۶/۷	۸۷	۲۳/۳	
۴	ترویج و آموزش کشاورزی		۳۰۲	۸۰/۷	۷۲	۱۹/۳	x

رشته های ترویج کشاورزی و تربیت معلم کشاورزی توصیه گردیده است. این امر می تواند نشانه ای از ضرورت تفکیک فعالیت های ترویج کشاورزی از آموزش کشاورزی که فعلاً تحت عنوان یک رشته در همه مقاطع وجود دارد، باشد.

خلاصه و نتیجه گیری

پویایی در هر یک از گروه های آموزشی دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی از لازمه های همگامی با آخرین تحولات علمی در ابعاد ملی و بین المللی و نیز تغییرات در نظام های اجتماعی و فرهنگی است. از جمله وجوهای این پویایی نیز می تواند تغییر در سر فصل های آموزشی هر یک از دوره ها و حذف برخی از دوره ها در مقابل ایجاد بعضی دوره های دیگر باشد. بر این اساس در این پژوهش هر یک از دوره های چهارگانه موجود در گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی از دیدگاه منتخبی از کلیه گروه های ذینفع و صاحب نظر در این زمینه به محک آزمون گذاشته شد. نتایج بدست آمده حکایت از آن دارد که در عین برخورداری کلیه دوره ها از یک ضرورت وجودی قابل توجه برای حفظ، کمترین ضرورت وجودی را دوره کارشناسی ارشد توسعه روستایی با ۷۶/۷ درصد به خود اختصاص داده و بیشترین ضرورت وجودی برای حفظ نیز به دوره کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی با ۸۴/۸ درصد تعلق داشته است. در عین حال

جدول شماره ۵: ضرایب همبستگی و سطح معنی دار بودن آن

میان متغیرهای مورد مطالعه

متغیر مستقل	سن	سطح تحصیلات
ضرورت دوره	کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی	$r = -0.027$ $p = 0.75$
	کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی	$r = 0.127^{**}$ $p = 0.03$
کارشناسی ارشد توسعه روستایی	$r = -0.08$ $p = 0.06$	$r = 0.19$ $p = 0.07$
	دکتری ترویج و آموزش کشاورزی	$r = 0.111^*$ $p = 0.01$

قدمت ترویج و آموزش کشاورزی به عنوان یک رشته دانشگاهی در کشور چندان طولانی نبوده و عمری تقریباً ۳۰ ساله دارد .

مساعی خود را برای ایجاد دوره های جدید به کار گیرند و از عناوین آن دسته از دوره ها نیز که بیشتر با عنوان یک درس قرابت دارند تا یک دوره ، به عنوان یک درس در هر یک از دوره های متناسب آموزشی بهره ببرند . علاوه بر این ، از آنجایی که عنوان پست سازمانی بسیاری از کارکنان وزارت جهاد کشاورزی کارشناس ترویج کشاورزی است ، به نظر می آید که بتوان از عناوین پیشنهادی به منزله دوره های آموزش تکمیلی و تخصصی ضمن خدمت مورد نیاز این دسته از کارشناسان نیز تلقی کرده و بهره برد .

منابع و مآخذ

۱. سازمان برنامه و بودجه : سند برنامه . برنامه سوم توسعه اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ، (۱۳۸۳ . ۱۳۷۹) . پیوست شماره ۲ لایحه برنامه ، (جلد دوم) ، انتشارات سازمان برنامه و بودجه ، ۷۷۰۰/۳۵ ، شهریور ماه ۱۳۷۸ ، تهران .
 ۲. سرمد ، دکتر زهره و دکتر عباس بازرگان و دکتر الهه حجازی : روش های تحقیق در علوم رفتاری . انتشارات آگه ، ۱۳۷۶ ، تهران .
 ۳. گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران : وضعیت رشته های کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه های کشور در سال ۱۳۷۱ . انتشارات دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران . کرج ، اردیبهشت ماه ۱۳۷۳ ، کرج .
 ۴. ملک محمدی ، ایرج : مبانی ترویج کشاورزی . مرکز نشر دانشگاهی . تهران . ۱۳۶۲ .
 ۵. مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی : آمار آموزش عالی ایران . سال تحصیلی ۱۳۷۷ . ۷۸ . وزارت فرهنگ و آموزش عالی . ۱۳۷۸ . تهران .
 ۶. نادری ، دکتر عزت اله و دکتر مریم سیف نراقی : روش های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی . انتشارات بدر ، چاپ سوم ، ۱۳۷۰ ، تهران .
- ### پی نوشت ها:
- ۱- به ترتیب استاد پژوهش در آموزش ترویج و توسعه و دانشجوی دوره ی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی
 - ۲- این مقاله از گزارش نهانی پروژه ی پژوهشی شماره ی ۵۱ شورای پژوهش های علمی کشور تحت عنوان بررسی نیازهای آموزشی عالی کشاورزی و منابع طبیعی از لحاظ تربیت نیروی انسانی و رشته های مورد نیاز با توجه به گسترش بخش کشاورزی تا سال ۱۴۰۰ و توسعه ی پایدار با نظارت گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم و با پژوهشگری دکتر اسماعیل شهبازی و همکاری مهندس عباس نوروزی و مشاورت علمی آقای دکتر داود پارسا پزوه ، استاد علوم منابع طبیعی دانشگاه تهران و آقای دکتر محمد حسن روزی طلب ، استاد علوم خاک و آب سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی ، در اسفندماه ۱۳۸۰ استخراج گردیده است .
 - ۳- در ابتدای تأسیس ، عنوان دوره کاردانی بود و حدود یک سال بعد به کارشناسی ارتقاء یافت .
 - ۴- اطلاعات مربوط به سال تأسیس دوره ها عموماً از دفتر چه های کنکور سراسری اخذ شده است .

رابطه ی بین سطح تحصیلات و سن پاسخگویان با ضرورت دوره های کارشناسی ارشد و دکتری " ترویج و آموزش کشاورزی " به صورت معنی دار ملاحظه شد . ضمن آنکه جهت مثبت رابطه ی بین متغیر سطح تحصیلات پاسخ گویان و ضرورت دیگر دوره های موجود در گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی (اگرچه این رابطه ها معنی دار ملاحظه نشد) نشان می دهد که افراد بیشتر تحصیل کرده ، اعتقاد بیشتری به حفظ این دوره ها داشته اند .

پیشنهادها

- بر اساس نتایج به دست آمده ، پیشنهادهای ذیل ارائه می گردد :
۱. با توجه به نتایج به دست آمده ، به نظر می رسد که کلیه دوره ها از ضرورت وجودی مرتبه بالا برای حفظ شدن برخوردار هستند و بنابراین باید مساعی لازم برای بقا و پرهیز از حذف کلیه دوره های چهار گانه را معمول داشت .
 ۲. با عنایت به اینکه ، پاسخ گویان ایجاد دوره های " ترویج کشاورزی " و " آموزش کشاورزی " را در اولویت های دوم و پنجم از دوره های قابل راه اندازی در گروه ترویج و آموزش کشاورزی ذکر کرده اند و در اولویت سوم نیز بر ایجاد دوره " تربیت معلم کشاورزی " تأکید داشته اند ، ضرورت دارد تا اولیای امور و متخصصان ترویج و آموزش کشاورزی در کشور ضمن بررسی های کارشناسی ، نسبت به تفکیک دوره ترویج و آموزش کشاورزی به دو دوره فوق و به ویژه در سطوح تحصیلات تکمیلی اقدام نمایند .
 ۳. با توجه به اینکه ، در میان دوره های پیشنهادی ، در چندین مورد به عناوین دیگر دوره ها و گروه های دایر در دانشکده های کشاورزی و منابع طبیعی اشاره شده ، به نظر می آید که ضرورت داشته باشد نسبت به الزامی نمودن درس " ترویج و آموزش " برای کلیه دوره های دایر و فعال در سطح کارشناسی اهتمام لازم انجام پذیرد .
 ۴. شایسته است تلاش لازم نسبت به ایجاد دوره های جدید که قابلیت راه اندازی در گروه های آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی و متناسب با اقالیم گوناگون کشور را دارند ، انجام گیرد . اعلام عناوین دوره های آموزشی ، فرصت مناسبی در اختیار کلیه مسئولین دستگاه های اجرایی ذیربط و مجریان گروه های آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی در دانشگاه های سراسر کشور قرار داده تا با اشراف لازم نسبت به تهیه سرفصل های مورد نیاز اقدام و برای هر یک از دوره ها ،